

A fi și a trăi în Hristos: de la prezența tainică (μυστικῶς) la experiența harului baptismal prin lucrarea poruncilor (ἐνεργῶς) - o viziune filocalică

Conf. Dr. Ciprian STREZA

Rezumat:

Studiul abordează Taina Sfântului Botez din perspectiva spiritualității ortodoxe, în special a scrierilor Sf. Marcu Ascetul (sec. V-VI?), autorul arătând că în Ortodoxie există o tainică întrepătrundere între mistică și asceză, o armonioasă corelare între a fi și a trăi în Hristos, care exprimă întreaga dinamică a trecerii omului de la chip la asemănarea cu Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor, prin viața de asceză omul pune în lucrare harul primit prin Sfântul Botez, fortificându-și firea și păzind libertatea dăruită în apele baptismale.

Cuvinte cheie: Sfântul Marcu Ascetul, harul baptismal, viziune filocalică

După Înviere și Înălțare, Mântuitorul Hristos, devenit Duh și după umanitate, nu l-a părăsit pe om, ci prin venirea Sfântului Duh S-a se sălășluiește prin Botez în sufletul fiecărui credincios, aducând cu Sine toate darurile umanității Sale restaurate, și umplând ființa umană de puterea dăruirii Sale jertfelnice. După Cincizecime prezența în trup a Mântuitorului în lume a fost înlocuită de cea prin Sfintele Taine, care însă nu e mai slabă ca aceea, ci mai intensă, pentru că se întemeiază toată pe Duhul Sfânt. Dumnezeu a dorit ca prin materia văzută a fiecărei Taine El să se descopere și să lucreze în Biserică. A trebuit să Se scufunde Fiul lui Dumnezeu în natura omenească și să moară și să învieze pentru ca omul, scufundându-ne în apa Botezului, să se întâlnească cu Hristos: „Câți în Hristos ne-am botezat, în moartea Lui ne-am îngropat, spune Apostolul neamurilor, pentru ca precum Hristos S-a sculat din morți prin slava Tatălui, tot așa și noi să umblăm întru înnoirea vieții; Căci dacă ne-am făcut cu Hristos o singură tulpină prin asemănarea morții Lui, atunci vom fi și părtași ai Învierii Lui.” (Rom 6, 4-5).

Sfântul Apostol Pavel afirmă aici foarte bine bipolaritatea vieții creștine și anume: „a fi în Hristos” definește împărtășirea prin Sfintele Taine de însăși umanitatea curată a Mântuitorului, prin care viața Trupului Său pătrunde în toate mădularele celor botezați, a celor care devin „împreună-sădiți” cu Hristos, fiind cuprinși în dinamica vieții Lui prin moartea și învierea împreună cu El prin Botez. Gustarea din această viață nouă determină și un răspuns plin de responsabilitate din partea celui nou botezat determinându-l ca toate faptele vieții lui să fie expresii ale prezenței Lui Hristos în el. Hristos este viața cea nevăzută, seva divină, ce circulă în făptura cea nouă, însă viața aceasta nu rodește în om în chip mecanic, ci ea crește în măsura în care acesta o asimiliează, sau, mai bine zis, după măsura în care este asimilat ei, printr-o acțiune liberă și conștientă, prin păzirea sfintelor porunci, prin curăția conștiinței, prin viața de asceză și înfrânare. Acest fapt înseamnă „a trăi în Hristos”.

Această întrepătrundere între mistică și asceză, această corelare între a fi și a trăi în Hristos este specificul spiritualității ortodoxe și ea exprimă întreaga dinamică a trecerii omului de la chip la asemănarea cu Dumnezeu. Prin împlinirea poruncilor, prin viața de asceză omul pune în lucrare harul primit prin Sfântul Botez, fortificându-și firea și păzind libertatea dăruită în apele baptismale. Harul primit la intrarea în Biserică pentru a fi descoperit și pus în lucrare presupune un anumit mod de existență și anume cel al umanității lui Hristos. „Mântuitorul intră prin Botez în sufletul fiecărui creștin, spune Părintele Dumitru Stăniloae, iar legătura aceasta cu El devine efectivă prin credința în El și paza poruncilor lui, astfel încât forța umanității Lui devine forța umanității noastre. De aceea, asceza noastră este o moarte treptată cu Hristos, ca desfășurare de putere, ca o moarte a omului vechi și ca o prelungire prin voință a botezului. Nu este numai o imitare a lui Hristos, ca în Apus, ci o mortificare eroică cu Hristos și în Hristos. Noi suntem uniți cu Hristos încă înainte de starea culminantă a unirii tainice cu El, încă în actul prelungit al mortificării noastre. Nu numai că înviem cu Hristos, ci și murim cu El ; sau, nu înviem cu Hristos dacă nu și murim cu El, mai întâi.” Ceea ce s-a întâmplat tainic, *μυστικῶς* în Taina Sfântului Botez când creștinul a murit și a înviat prin imitarea morții și învierii lui Hristos¹, se prelungeste apoi *ἐνεργῶς*, prin lucrarea sfintelor porunci, în viața de zi cu zi a celui nou botezat ca o perpetuă răstignire și înviere împreună cu Hristos.

¹ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Catehezele mistagogice*, vol II, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, București, 1943, p. 552: „Ce lucru minunat și străin, am înviat cu toate că nu am murit cu adevărat, n-am fost îngropați cu adevărat, și nici nu am fost răstigniți cu adevărat. Imitarea este în închipuire, dar mântuirea în realitate. Hristos a fost răstignit cu adevărat, a fost îngropat cu adevărat și a înviat cu adevărat. Pe toate acestea ni le-a dăruit spre a câștiga în realitate mântuirea, cu toate că nu am participat la patimile lui decât prin imitare. Cât este de covârșitoare iubirea Sa de oameni! Hristos a

O expunere unică, deosebit de profundă a simbiozei dintre viața sacramentală și asceza creștină, a importanței prezenței lui Hristos prin Sfântul Duh în sufletul fiecărui creștin poate fi găsită în scrierile Sfântului Marcu Ascetul, care în lucrări precum: „Despre legea duhovnicească”², „Despre pocăință”³ și „Despre Botez”⁴ el pleacă de la premisa că Sfântul Botez stă la temelia vieții creștine⁵ și chestionează implicațiile și importanța harului primit prin Sfintele Taine în efortul ascetic de desăvârșire al fiecărui creștin.

Despre personalitatea acestui mare părinte bisericesc se știe încă destul de puțin.⁶ Din punct de vedere istoric perioada și locul în care el a trăit continuă să fie o enigmă. Johannes Kunze a încercat în 1895 să dezlege misterul din jurul personalității Sfântului Marcu Ascetul, plasându-l în epoca sinodului Ecumenic de la Efes din 431, el fiind mulți ani a fost stareț al unei mănăstiri de lângă Ancyra, în Galatia, care apoi ar fi abandonat viața cenobitică, pentru o asceză mai aspră în deșertul Iuda, data morții lui neputând fi precizată.⁷ Argumente mult mai solide a adus Henry Chadwick în 1972 în încercarea de identificare a Sfântului Marcu Ascetul cu „evlaviosul preot și monah Marcu, egumenul unei mănăstiri din Asia Mică, aproape Tars,⁸ căruia patriarhul ne-calcedonian Sever al Antiohiei îi scrie două scrisori datate în jurul anilor 515-518 cerându-i să se delimiteze de doctrina calcedoniană și de învățătura mesalină.”⁹ Chadwick crede că astfel Sfântul Marcu ar fi așternut în scris tratatul „Despre unirea ipostatică” și cel „Despre Botez”. Alois Grillmeyer este însă de părere că lucrarea „Despre unirea ipostatică” ar fi fost scrisă împotriva hristologiei lui Origen într-o vastă campanie anti-origenistă făcută sub patriarhul Teofil al Alexandriei în jurul anilor 399-400.¹⁰ Toate aceste ipoteze au însă și multe neajunsuri astfel încât, pentru moment, perioada precisă a vieții Sfântului Marcu Ascetul precum și identitatea marelui părinte bisericesc rămân o provocare pentru cercetarea patristică viitoare.¹¹

Ceea ce frapează în scrierile Sfântului Marcu Ascetul este modul de abordare a teologiei sacramentale. Efectele Tainei Sfântului Botez nu sunt înșiruite în manieră scolastică, ci ele sunt prezentate în reflexul și relevanța lor în viața celui nou botezat. Cu alte cuvinte, Sfântul Marcu vrea să sublinieze că harul primit la Sfântul Botez stă la temelia vieții creștine¹² iar întreaga viață a creștinului nu este decât o actualizare și o punere în lucrare a acestui mare dar.

Sf. Marcu Ascetul și-a formulat doctrina despre Taina Sfântului Botez în cadrul unei ample polemici împotriva mesalienilor, al cărei postulat fundamental era, că tot omul după căderea în păcat este locuit de un demon, care îl stăpânește și îl silește la rău iar Botezul este ineficace în a-l alunga, căci, chiar dacă taie păcatul

primit în preacuratele Sale mâini și picioare cuie și a suferit, iar mie îmi dăruiește, fără să sufăr, fără să mă doară, mântuirea prin participare la durerea Sa.”

² *De lege spirituali*, P. G. 65, 906A–930B.

³ *De poenitentia*, P. G. 65, 966B–983D.

⁴ *Responsio ad eos qui de divino baptisate dubitabant*, P. G. 65, 986A–1027C.

⁵ V. Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere, studiu introductiv și note, Anastasia Vladimir Lossky - *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit* (studiu introductiv și traducere din lb. franceză de Pr. Vasile Răducă), Editura Anastasia, București, 1993, p. 210.

⁶ Informații cu privire la personalitatea acestui mare părinte filocalic pot fi găsite la: Georges-Matthieu de Durand (ed.), *Marc le Moine, Introduction, texte critique, traduction, notes et index par Georges-Matthieu de Durand*, (=Sources chrétiennes 445), Paris, 1999, p. 15-35, în studiul introductiv al lui Kallistos Ware, *Introduction*, la volumul: *Marc le Moine, Traités spirituels et théologiques*, traduction française, notes et index par Soeur Claire-Agnès Zirnheld o.c.s.o., (=Spiritualité Orientale 41), Abbaye de Bellefontaine, 1985, p. IX-LI, precum și cel al lui J. Gribomont, *Marc le Moine*, Dictionnaire de Spiritualité 10, col. 274-283.

⁷ J. Kunze, *Marcus Eremita, ein neuer Zeuge für das altkirchliche Taufbekenntnis. Eine Monographie zur Geschichte des Apostolikums mit einer kürzlich entdeckten Schrift des Marcus Eremita*, Leipzig 1895, p. 121șu.

⁸ H. Chadwick, *The Identity of Mark the Monk*, *Eastern Church Review* 4 (1972), p. 125-130.

⁹ E.W. Brooks (ed.), *The Sixth Book of the Select Letters of Severus Patriarch of Antioch* V. 4-5, vol. 2, London, 1904, p. 286-294.

¹⁰ A. Grillmeier, *Marcos Eremitas und der Origenismus. Versuch einer Neudeutung von Op. XI*, în: F. Paschke (ed.), *Überlieferungsgeschichtliche Untersuchungen*, t. 125, Berlin, 1981, p. 253-283.

¹¹ K. Ware, *Introduction...*, p. XV.

¹² V. Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere, studiu introductiv și note, Anastasia Vladimir Lossky - *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit* (studiu introductiv și traducere din lb. franceză de Pr. Vasile Răducă), Editura Anastasia, București, 1993, p. 210.

ca o lamă, baia baptismală totuși, nu poate scoate răul din rădăcină. Doar rugăciunea ar putea alunga pe demon, iar cei spirituali putând vedea chiar demonul plecând în chip văzut, și tot numai rugăciunea ar putea aduce Sf. Duh într-o manieră vizibilă în sufletul ascetului. Prezența Sf. Duh ar aduce cu sine impasibilitatea; cel eliberat de diavol ne mai având nevoie de post, căci nu mai este ispitit, orice lucru fiind împlinit fără patimă. Mesalienii refuzau lucrul manual, neglijau și negau Sf. Taine și întreaga tradiție ascetică anterioară lor. Împotriva acestei învățături Sf. Marcu Ascetel precizează învățătura Bisericii privind importanța Botezului în viața credincioșilor și încearcă să răspundă la o serie de întrebări legate de efectele acestei Sfinte Taine, întrebări care își păstrează actualitatea până astăzi.

1. Harul primit în Taina Sfântului Botez este deplin (τέλειος)

Aceasta este tema centrală a tratatului Despre Botez al Sfântului Marcu. Mântuitorul a asumat întreaga fire umană și a restaurat-o iar prin Sfintele Taine El sădește în om această nouă umanitate. Astfel, Botezul creștinilor este deplin, este desăvârșit și nimeni nu poate adăuga ceva la acest har prin nevoințele sale ascetice (ἀγῶνες), o spune Sfântul Marcu în debutul scrierii sale:

“Sfântul Botez este desăvârșit, dar nu desăvârșește pe cel ce nu împlinește poruncile. Drept aceea să nu credem socotințelor omenești, ci mai de grabă dumnezeieștii Scripturi, care spune: „Hristos a murit pentru păcatele noastre” (I Cor 15,3) sau: Ne-am îngropat cu El prin botez (Rom 6,4) ...sau „Păcatul nu va mai stăpâni peste noi”, (Rom 6,14) de vom împlini poruncile; iar de nu le împlinim, suntem necredincioși și stăpâniți de păcat. Căci credința este nu numai a fi botezat în Hristos, ci și a împlini poruncile Lui. Că odată ce ne-am îngropat cu El prin Botez, ne-a și ridicat pe noi și ne-a așezat împreună cu Sine în cele cerești, e vădit din Scripturi. (Efes 2,6) Dar nu e mai puțin vădit că ne-a dat și porunci, ca, împlinindu-le, să aflăm desăvârșirea pe care ne-a dat-o nouă. Iar de nu le vom împlini, ne vom arăta stăpâniți de păcat.

Dacă zicem deci că păcatul se desființează prin fapte, atunci „Hristos a murit în deșert” (Gal 2,21) și toate cele spuse sunt mincinoase. Și dacă aceștia spun că Botezul nu este desăvârșit, ci dobândesc desăvârșirea prin nevoințe, deșartă este pentru ei și legea libertății și toată legiuirea Noului Testament e desființată. Ba aceștia îl fac și pe Hristos însuși nedrept, odată ce poruncește celor botezați să săvârșească fapte de-ale libertății, câtă vreme ei sunt robiți de păcat împotriva voinții. Iar harul lui Dumnezeu nu mai e în acest caz har, ci răsplata nevoințelor noastre. Căci dacă prin fapte (scăpăm de păcat), atunci nu mai putem spune că prin har. Iar dacă prin har, fapta nu mai e faptă, ci poruncă a Celui ce ne-a eliberat, și faptă a libertății și a credinței.”¹³

Botezul apare aici pus în strânsă legătură cu manifestarea (ἀποκάλυψις) lui în întreaga viață ascetică a creștinului. El este desăvârșit, este complet dar el nu se arată așa decât în măsura împlinirii poruncilor. Astfel, viața în Hristos este un dar dăruit creștinilor în apele baptismale și tot progresul lor în această nouă viață nu este nimic altceva decât o punere în lucrare, o actualizare a acestui dar.

Sfântul Marcu definește această „desăvârșire” a Sfântului Botez dintr-o întreită perspectivă, folosind termenii: καθαρισμός, ἐλευθερία, ἐνοίκησις.¹⁴

¹³ Sfântul Marcu Ascetel, *Despre Sfântul Botez*, PG 65, 985D; text critic la Georges-Matthieu de Durand o.p. (ed.), *Marc le Moine, Traités*, vol I (Sources Chrétiennes 445), Paris, 1999, p. 298. A se vedea traducerea românească în: *Filocalia, sau culegerea din scrierile sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. I, traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 275: Τὸ γὰρ ἅγιον βάπτισμα τέλειον μὲν ἐστίν, οὐ τελειοὶ δὲ τὸν μὴ ποιῶντα τὰς ἐντολάς. Μὴ οὖν ἀνθρώπιναις ὑπονοίαις, ἀλλὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ μᾶλλον πιστεύσωμεν ὅτι· «Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς», καὶ ὅτι· «Συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος», καί· «Ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας», καὶ ὅτι· «Ἄμαρτία ἡμῶν οὐ κυριεύσει», ἐὰν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ποιήσωμεν. Εἰ δὲ οὐ ποιῶμεν, ἄπιστοί ἐσμεν, καὶ δικαίως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κρατούμεθα. Πίστις γάρ ἐστίν οὐ μόνον τὸ βαπτισθῆναι εἰς Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιεῖν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ὅτι μὲν γὰρ μυστικῶς συνταφέντες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ συνήγειρεν ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, κατὰ τὴν Γραφήν, δῆλον· ὁμοῦς ἔδωκεν ἐντολάς, ἵνα ταύτας ποιήσαντες εὐρωμεν τὴν δεδομένην ἡμῖν τελειότητα. Εἰ δὲ μὴ ποιήσωμεν, ἐκουσίως φανῶμεν ἐνεργούμενοι ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ οὖν λέγομεν ἐξ ἔργων ἀναρῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ἅρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε, καὶ τὰ εἰρημένα πάντα ψευδῆ τυγχάνει. Καὶ οὐκ ἔστι τέλειον τὸ βάπτισμα. Ἀλλ’ ἐξ ἀγῶνων λέγουσιν ἔχειν τὴν τελειότητα, μάταιος παρ’ ἐκείνοις ὁ τῆς ἐλευθερίας νόμος, καὶ πᾶσα ἡ τῆς Καινῆς Διαθήκης νομοθεσία ἀνήρηται. Ἄδικον δὲ καὶ τὸν Χριστὸν εἰσάγουσι, τοῖς βαπτισθεῖσιν ἔργα ἐλευθερίας προστάξαντα, ἔτι παρὰ προαίρεσιν δεδουλωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ, καθὼς λέγουσι· καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ οὐκέτι χάρις, ἀλλ’ ἡμετέρων ἀγῶνων ἀνταπόδοσις. Εἰ γὰρ ἐξ ἔργων, οὐκέτι χάριτι, εἰ δὲ χάριτι, τὸ ἔργον οὐκ ἔστιν ἔργον, ἀλλ’ ἐντολὴ τοῦ ἐλευθερώσαντος, καὶ ἔργον ἐλευθερίας καὶ πίστεως.

¹⁴ K. Ware, *The Sacrament of Baptism and the Ascetic Life in the Teaching of Mark the Monk*, Studia Patristica X, Theologische Untersuchungen 107 (1970), p. 443.

a. Sfântul Botez aduce curățire, καθαρισμός de păcatul originar și de toate păcatele făcute până la Botez. Mesalienii credeau că păcatul strămoșesc al lui Adam face ca diavolul să locuiască în firea umană și doar prin asceză omul se poate elibera de blestemul păcatului originar. Sfântul Marcu Ascetul subliniază faptul că doar jertfa Mântuitorului l-a scos pe om de sub păcatul căderii lui Adam (ὕπο τὴν ἁμαρτίαν τῆς παραβάσεως)¹⁵ și l-a făcut prin Botez „un nou Adam ne mai purtând în el nimic din cel vechi în chip necesar”¹⁶, nici o urmă și nici o urmare a păcatului aceluia (ἐγκατάλειμμα τῆς τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν)¹⁷ nu determină voință omului nou botezat.

b. Botezul aduce libertatea adevărată, ἐλευθερία, căci prin el omul este eliberat cu totul de slăbiciunea ereditară a voinței în urmării căderii lui Adam, primind prin harul baptismal plenitudinea integrității liberei voințe. După Botez, nici Dumnezeu nici satana nu silește voia omului, spune Sf. Marcu Ascetul¹⁸ și dacă omul mai păcătuiește după Botez vine din faptul că nesocotește poruncile și se alipește de plăceri de bună voie și nu pentru că taina ar fi nedeșăvârșită:

“Omul se eliberează prin darul lui Hristos, dar voia sa stăruie pe lângă ceea ce iubește, datorită libertății voinței... Prin Botez, El ne-a scos cu sila din robie, desființând păcatul prin cruce și ne-a dat poruncile libertății dar a urma sau nu poruncilor Sale a lăsat la voia noastră liberă”¹⁹.

Sf. Diadoh al Foticeii consideră că Sf. Botez ne eliberează și șterge orice pată a păcatului, dar nu vindecă “dualitatea voinței”, aceasta fiind posibilă doar prin sinergie, prin eforturi ascetice și rugăciune.²⁰

c. Botezul aduce ἐνοίκησις, sălășluirea lui Hristos în sufletul omului. Urmând teologiei părinților capadocieni despre activitatea și lucrarea totdeauna comună a celor trei Persoane ale Sf. Treimi, Sf. Marcu afirmă că inhabitarea ce se realizează la Botez este o prezență egală în aceeași măsură a lui Hristos și a Duhului Sfânt în inimă, Persoanele Sf. Treimi fiind inseparabile. Prin Botez, Hristos Mântuitorul și Sf. Duh Mângâietorul se sălășluiesc în „încăperea cea mai dinăuntru, mai ascunsă și mai sinceră a inimii” (τὸ ἐνδότερον καὶ ἀπόκρυφον καὶ εἰλικρινές χώρημα τῆς καρδίας)²¹, iar pentru a simți această prezență Sfântul Marcu astfel îndeamnă:

„Drept aceea, o, omule, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea pentru care ai luat puterea și te pregătește ca să primești arătarea celui ce locuiește în tine”²². Prezența tainică a lui Hristos în om este darul desăvârșit al Botezului la care credinciosul nu mai poate adăuga nimic prin eforturile sale, căci harul este deplin, așteptând doar să fie descoperit și pus în lucrare. Despre taina aceasta a sălășluirii lui Dumnezeu în sufletul omului a vorbit și Sfântul Diadoh al Foticeii care în sec. IV: “Eu am înțeles din dumnezeiștile Scripturi și din însăși simțirea minții că înainte de Sfântul Botez harul îndeamnă sufletul dinafară spre cele bune, iar Satana își are locașul (cuibul) în adâncurile sufletului, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne renaștem, diavolul e scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare aflăm că precum odinioară stăpâna rădăcirea asupra sufletului, așa după Botez stăpânește adevărul asupra lui.”²³

Sfântul Diadoh ca și Sfântul Marcu exprima aici o atitudine ortodoxă împotriva învățaturii mesaliene care afirma că după Botez atât Dumnezeu cât și satana locuiesc în sufletul omului, răul neputând fi dezrădăcinat decât prin asceză.

2. Paza sfintelor porunci: condiție a descoperii și experierii prin lucrare (ἐνεργῶς) a harului dăruit tainic (μυστικῶς) în Sfântul Botez.

Prezența lui Hristos în sufletul omului este pentru Sfântul Marcu tema centrală a tratatului său despre Botez, iar conștientizarea acestei prezențe este scopul întregii vieți ascetice. Pentru a arăta legătura indisolubilă

¹⁵ Despre pocăință 10, PG 65, 980BC.

¹⁶ Despre Botez, Filocalia I, p. 307.

¹⁷ Despre Botez, 992C, 1013A, Filocalia I, p. 280, 296.

¹⁸ Despre Botez, 988B.

¹⁹ *Ibidem*, p. 278.

²⁰ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, în Filocalia vol I, Sibiu, 1947, p. 336-337.

²¹ Despre Botez, 996C.

²² Sfântul Marcu Ascetul, *Răspuns acelor care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez...*, Filocalia I, p. 290.

²³ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Capita centum de perfectione spirituali*, J. Rutherford, *One hundred practical texts of perception and spiritual discernment from Diadochos of Photike*, vol. 8 [Belfast Byzantine Texts and Translations (2000)]: 76, 5-10: Ἐγὼ δὲ ἐκ τῶν θείων γραφῶν καὶ ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς τοῦ νοῦ αἰσθήσεως κατέληφα ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἔξωθεν ἢ χάρις πρὸς τὰ καλὰ προτρέπεται τὴν ψυχὴν, ὁ δὲ Σατανᾶς ἐν τοῖς αὐτῆς ἐμφωλεῦει βάθεισιν ὅλας τὰς τοῦ νοῦ ἀποφράττει δεξιᾶς πειρώμενος διεξόδους· ἀπὸ δὲ αὐτῆς τῆς ὥρας ἐν ἧπερ ἀναγεννώμεθα, ἔξωθεν μὲν ὁ δαίμων γίνεται, ἔσωθεν δὲ ἢ χάρις. Ὅθεν εὐρίσκομεν ὅτι, ὡς πάλαι ἐκυρίευν ἢ πλάνη τῆς ψυχῆς, οὕτως μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῆς κυριεῖ ἢ ἀλήθεια. A se vedea și traducerea românească de Pr. prof. D. Stăniloae în Filocalia I, Sibiu, 1943, p.368.

între viața sacramentală și cea etic ascetică Sfântul Marcu folosește în repetate rânduri un cuplu de doi termeni: μυστικῶς - ἐνεργῶς; prin Sfântul Botez Hristos se sălășluiește prin Sfântul Duh în chip tainic (μυστικῶς) în sufletul omului, iar creștinii trebuie să devină conștienți de această prezență în mod „activ” (ἐνεργῶς) sau „limpede” (ἐναργῶς):

„Ați putut înțelege din cele spuse că e vorba de curățirea întâmplată în chip tainic prin Botez, dar care e aflată efectiv (ἐνεργῶς) prin porunci.”²⁴.

„Dar cel nebotezat sau cel iubitor de slavă deșartă nu poate veni la cunoștința adevărului. Căci întâi se dă Botezul în Biserica universală și prin Botez se dă în chip tainic (μυστικῶς) harul care, locuiește astfel în chip ascuns (κρυπτῶς). Pe urmă, pe măsura împlinirii poruncilor și a nădejzii înțelegătoare, acesta se descopere celor ce cred în Domnul.”²⁵

„Hristos în noi, nădejdea slavei” (Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης) Col 1, 27 cum se exprimă Sfântul Apostol Pavel, este taina „din veci ascunsă neamurilor și acum descoperită sfinților Săi”, este taina nepătrunsă a creștinismului care este însă accesibilă celor care prin credință lucrătoare și nădejde se deschid lucrării și simțirii harului dumnezeiesc.

Perceperea și simțirea acestei noi realități pe care o primește omul în adâncul sufletului său este pentru Sfântul Marcu Ascetul o altă temă predilectă²⁶ și el folosește termenul de πείρα (experiență, trăire) pentru a descrie acest proces de „revelare activă” a harului ascuns în suflet prin Botez:

„Dar fiindcă n-am crezut încă cu tărie Lui Hristos și nu ne-am socotit pe noi datori față de toate poruncile Lui, nici nu ne-am lepădat de noi înșine după cuvântul Lui, nu cunoaștem tainele mai sus pomenite, pe cari le-am primit din clipa Botezului. Când însă ne vom muștra pentru puținătatea credinței noastre și vom crede în El cu sinceritate prin împlinirea tuturor poruncilor Sale, atunci, câștigând în noi înșine trăirea, experiența (πείρα) lucrurilor mai sus pomenite, vom mărturisii că într-adevăr Sfântul Botez este desăvârșit și prin el s-a revărsat harul în chip bogat, așteptând ascultarea noastră și împlinirea poruncilor, pentru care am primit putere prin el.”²⁷

Un alt termen folosit în acest context de Sfântul Marcu este cel de πληροφορία (certitudine, încredințare, plenitudine) cu tot spectrul lui semantic bogat:

„Tot cel ce s-a botezat ortodox adică după dreapta credință a primit tainic harul, dar primește o deplină încredințare [a acestui fapt] prin lucrarea poruncilor”²⁸

În alte două pasaje Sfântul Marcu vorbește mai explicit despre această deplină încredințare și simțire (ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει) a harului primit la Botez. În lucrarea: *Dialogul minții cu propriul său suflet* el afirmă că „iertarea greșelilor aproapei este adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu...prin ea putem iubi pe Dumnezeu din toată inima și pe aproapele ca pe noi înșine. Pentru ea suntem datori să postim și să priveghem și să îndurăm necazuri, pentru ca inima și interiorul nostru să se deschidă și să o primească și să nu o refuze. Atunci vom găsi că harul dăruit nouă în ascuns (κρυπτῶς) nu mai lucrează în noi într-un mod nevăzut, ci într-un mod plin de certitudine și de simțire (ἐν πάσῃ πληροφορία καὶ αἰσθήσει) pentru că iertăm greșelile aproapei.”²⁹

²⁴ Despre Botez, Durand, p. 302, Filocalia I, p. 276: Ἐννοήσας ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρισμόν μυστικῶς μὲν γινόμενον, ἐνεργῶς δὲ διὰ τῶν ἐντολῶν εὐρισκόμενον

²⁴ Despre Botez, Durand 334, Filocalia I 287-288: Ἀβάπτιστος δὲ ἢ κενόδοξος εἰς ἐπίγνωσιν τῆς (110) ἀληθείας ταύτης ἐλθεῖν οὐ δύναται. Πρῶτον γὰρ τοῖς ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτισθεῖσι διὰ τοῦ βαπτίσματος δίδονται μυστικῶς καὶ ἐνοικεῖ κρυπτῶς. Εἴθ' οὕτως κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς νοερᾶς ἐλπίδος ἀποκαλύπτεται τοῖς οὕτω πιστεύουσι τῷ (115) Κυρίῳ,

²⁵ *Ibidem*, p. 297

²⁶ K. Ware, *Baptism and the Ascetic Life...*, p. 446-447.

²⁷ Despre Botez, Durand, p. 316, Filocalia I, p. 281: Ἐπειδὴ δὲ οὕτω βεβαίως ἐπιστεύσαμεν τῷ Χριστῷ, οὐδὲ (35) πασῶν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ὀφειλέτας ἑαυτοὺς ἐλογισάμεθα, οὐδὲ ἠρνησάμεθα ἑαυτοὺς κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τούτου χάριν τὰ προειρημένα μυστήρια, ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος εἰληφότες, ἀγνοοῦμεν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τῇ ὀλιγοπιστίᾳ ἑαυτῶν καταγῶμεν, καὶ εἰλικρινῶς αὐτῷ διὰ πασῶν τῶν ἐντολῶν (40) πιστεύσωμεν, τότε τῶν προειρημένων πραγμάτων πείραν λαβόντες ἐν ἑαυτοῖς, ὁμολογήσωμεν ἀληθῶς τέλειον εἶναι τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἀφθόνως ἐκκεχυμένην, ἐκδεχομένην δὲ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν καὶ ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν ὧν τὴν δύναμιν δι' αὐτῆς (45) προειλήφαμεν

²⁸ Despre cei care cred că se îndreptează din fapte 84, Filocalia I, p. 257: Πᾶς ὁ βαπτισθεὶς ὀρθοδόξως ἔλαβε μυστικῶς πᾶσαν τὴν χάριν πληροφορεῖται δὲ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν

²⁹ *Dialogul minții cu propriul său suflet*, Durand, p. 411: Διὰ ταύτης γὰρ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν δυνάμεθα. Διὰ ταύτην νηστεύειν καὶ ἀγρυπνεῖν καὶ κακοπαθεῖν ὀφείλομεν, ὅπως ἡ καρδία καὶ τὰ σπλάγχνα ἀνοιγέμενα εἰσδέξονται αὐτήν, καὶ μὴ ἀποβάλωσι. Τότε γὰρ καὶ τὴν κρυπτῶς δεδομένην ἡμῖν χάριν διὰ τοῦ (35) ἁγίου βαπτίσματος, οὐκέτι ἀδήλως, ἀλλ' ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ αἰσθήσει ἐνεργοῦσαν εὐρήσομεν διὰ τοῦ ἀφιέναι τῷ πλησίον τὰ ἁμαρτήματα.

Kalistos Ware atrage atenția asupra faptului că Sfântul Marcu, în pofida polemicii sale anti mesaliene folosește expresia ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ αἰσθήσει asociată adesea scrierilor mesaliene mesalienilor, arătând maturitatea și discernământul cu care s-a ocupat de combaterea acestei erezii. El este de acord cu mesalienii că țelul vieții creștine este o experiență conștientă și perceptibilă, simțită, a prezenței harului Sfântului Duh în sufletul omului, însă el se distinge de aceștia susținând că înainte ca stadiul experienței conștiente să fie atins, există un alt stadiu în care harul există în sufletul omului în mod tainic (μυστικῶς) și nu este încă simțit în lucrare (ἐνεργῶς).³⁰

Este evidentă aici profunzimea teologhisirii Sfântului Marcu Ascetului: în viața fiecărui creștin există două stadii, primul, al prezenței tainice, ascunse (μυστικῶς) a harului în sufletul omului prin Taina Sfântului Botez și cel de al doilea, al simțirii prin lucrare (ἐνεργῶς) acestei prezențe. Trecerea de la primul la al doilea stadiu se face prin ἐργασία τῶν ἐντολῶν, prin păzirea poruncilor, expresie care apare ca un leitmotiv în toate scrierile Sfântului Marcu.³¹ Imperativele etice și ascetice ale Evangheliei și ale tradiției apostolice primare sunt pentru acest mare părinte filocalic condiții ale păstrării darurilor dobândite prin Sfântul Botez. Libertatea este unul din marile daruri ale Sfântului Botez prin care voința umană poate să lucreze nestingherită „poruncile libertății” care îl păzesc pe om de sclavia păcatului, a diavolului și a morții: „prin Botez ne-a scos [Domnul] cu sila din robie, desființând păcatul prin cruce, și ne-a dat poruncile libertății, dar a urma sau nu poruncilor a lăsat la voia noastră liberă. Drept aceea, împlinind poruncile ne arătăm dragostea față de Cel ce ne-a eliberat; iar nepurtând grijă de ele, sau neîmplinindu-le, ne dovedim împătimiți de plăceri.”³²

Ca într-un veritabil manual de mistică și ascetică Sfântul Marcu, polemizând cu mesalienii, face o prezentare detaliată a conceptului de „porunci” subliniind totodată faptul că orice lucrare pe care omul o săvârșește este rodul unei sinergii cu Dumnezeu, și ea nu adăugă nimic la harul primit prin Botez, ci este doar o punere în lucrare a acestuia: „...[toate] nevoințele celor credincioși sunt porunci. Tu deci zici : „Nu pot împlini poruncile, până nu mă voi curăți întâi prin nevoințe ”. Dar arată-mi atunci nevoințele, de care zici că sunt afară de porunci, și voi crede părerii tale. Dacă îmi arăți rugăciunea, ea e poruncă; dacă îmi arăți postul, e tot poruncă ; privegherea, de asemenea e poruncă ; dărnicia, la fel e poruncă; punerea sufletului, tot poruncă este; curățirea gândurilor, e și ea poruncă; crucea, moartea și orice altă faptă a virtuții ai mai numi, toate sunt porunci. De aceea celor ce au primit puterea de a împlini poruncile, Hristos le poruncește ca unor credincioși să se nevoiască să nu se întoarcă spre cele dinapoi, nu pentru că prin porunci ar avea să șteargă păcatul, ci ca să nu se mai întoarcă pe ei înșiși la cele dinapoi. Deci aceste porunci nu scot afară păcatul (căci aceasta s-a făcut numai prin cruce), ci păzesc condițiile libertății noastre.”³³

Împlinirea poruncilor nu aduce nici un merit în fața lui Dumnezeu, ci ea este un dar dat omului pentru păzirea curăției date prin Botez³⁴ și de aceea Sfântul Marcu pune întrebarea aceasta: “ suntem sau nu suntem datori să aducem în fiecare zi lui Dumnezeu, atâta evlavie cât poate aduce firea noastră în baza puterii ce I s-a dat? Cu siguranță vei răspunde că da, pentru că Dumnezeu a dăruit-o aceasta firii și potrivit cu puterea ne-a rânduit și poruncile. Dacă, așadar binele pe care îl aducem Lui astăzi este datorია pentru astăzi, arată-mi mie cu ce vei plăti păcatul vechi, fie al tău, fie al lui Adam? Eu îți voi spune, că nu numai nu poți arăta cu ce vei plăti pentru acelea, dar nici datorია de fiecare zi nu o poți plăti întregă... fiindcă sporul virtuții de azi arată scăderea virtuții de ieri”³⁵.

3. Dialectica voinței umane: deplin restaurată prin Botez, de ce înclină ea spre păcat?

³⁰ K. Ware, *Baptism and Ascetic Life...*, p. 447.

³¹ *Ibidem*, p. 446.

³² *Despre Botez*, Filocalia I, p. 278, Durand, p. 306-308: διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς κατὰ βίαν δουλείας ἐξήγαγε, καταργήσας τὴν ἁμαρτίαν διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐντολὰς ἐλευθερίας ἔθετο. Ἐμμένειν δὲ ἢ μὴ ἐμμένειν ταῖς ἐντολαῖς τῷ αὐτεξουσίῳ ἡμῶν θελήματι παρεχώρησεν. Αἱ οὖν ἐντολαὶ καθὼς ἂν ἐπιμελοῦνται, κατ' (20) αὐτὸ τὴν πρὸς τὸν ἐλευθερώσαντα ἀγάπην σημαίνουσι· καθὼς ἂν δὲ ἀμελοῦνται ἢ ἐκλείπουσι, τὴν πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπάθειαν ὑποδεικνύουσιν.

³³ *Despre Botez*, Filocalia p. 278, Durand, p. 306-308: Οἱ ἀγῶνες τῶν πιστῶν αἱ ἐντολαὶ εἰσιν. Σὺ οὖν λέγεις· Οὐ δύναμαι ποιῆσαι τὰς ἐντολὰς ἐὰν μὴ πρῶτον δι' ἀγῶνων καθαρισθῶ. Δειξόν μοι ἐκτὸς ἐντολῶν οὓς λέγεις ἀγῶνας, καὶ πείθομαι σου τῷ φρονήματι. Κἂν (35) γὰρ προσευχὴν εἴπῃς, ἐντολή ἐστὶ· κἂν νηστείαν, κἂν ἀγρυπνίαν, ἐντολή ἐστὶ· κἂν μετάδοσιν, ἢ ψυχῆς ἄρνησιν, ἐντολή ἐστὶ· κἂν λογισμῶν καθαίρεσιν, ἐντολή ἐστὶ· κἂν θάνατον κἂν σταυρὸν κἂν ὀτιοῦν εἴπῃς ἔργον ἀρετῆς, ἐντολαὶ εἰσι πάντα. Διὸ τοῖς λαβοῦσι τὴν δύναμιν τῶν ἐντολῶν ὡς (40) πιστοῖς παραγγέλλει τοῦ ἐπαγωνίσασθαι διὰ τὸ μὴ στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, οὐχ ὡς διὰ τούτων ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὥστε μηκέτι ἐπ' αὐτὴν ἐπιστραφῆναι. Καὶ αὐταὶ οὖν αἱ ἐντολαὶ οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκόπτουσι—τοῦτο γὰρ διὰ μόνου τοῦ σταυροῦ γεγένηται—, ἀλλὰ τοὺς ὄρους (45) τῆς δοθείσης ἡμῖν ἐλευθερίας φυλάττουσιν.

³⁴ *Ibidem*, p. 250.

³⁵ *Ibidem*, p. 297.

Botezul este pentru Sfântul Marcu Ascetul o restaurare cu totul a firii umane, și inclusiv a libertății omului. Libertatea se cere însă probată pentru că ea este semnul dar și proba iubirii lui Dumnezeu. Faptul că Ziditorul a toate poruncește omului să păzească poruncile înseamnă că după Botez voința omului poate liberă și nedeterminată de nimic să aleagă binele. Dacă însă după Sf. Botez creștinii mai păcătuiesc aceasta se întâmplă din două cauze: „una lucrează pe măsura neîmplinirii poruncilor, iar cealaltă ne stăpânește cu putere, datorită faptelor rele făcute după Botez. Și numai Dumnezeu înlătură această lucrare, dacă-L rugăm prin milostenie, prin rugăciune și prin răbdarea necazurilor ce vin asupra noastră. Dar și pe acestea ni le dăruiește în chip ascuns tot harul botezului”³⁶.

După Botez, omul trăiește supus „ispitelor” diavolului dar aceasta nu este decât o încercare continuă a voinței umane libere și nu o consecință a păcatului lui Adam. Împotriva mesalienilor Sf. Marcu afirmă că Botezul aduce harul înfierii și ne eliberează nu numai de culpabilitatea ereditară dar și de slăbiciunea ereditară a voinței. Botezul ne introduce în noul paradis, cel al Bisericii: „Prin harul lui Hristos te-ai făcut un nou Adam și nu mai porți nimic din cel vechi în chip necesar, decât ceea ce se naște din credința ta stricată și din neascultarea ta. Domnul a venit pentru noi, a murit pentru noi, ne curățește prin Botez, ne așează în raiul Bisericii, ne îngăduie să mâncăm din toți pomii din rai adică, să iubim pe toți cei botezați în Biserică”³⁷.

Totuși, în cadrul acestor limite date poate și de contextul strict al combaterii mesalianismului, doctrina Sf. Marcu este viguroasă și fără compromis. Tot ceea ce a fost asumat din firea omenească de către Mântuitorul a fost restaurat și de aceea darul Sfântului Botez este desăvârșit și din apele baptismale omul iese ca un nou Adam înnoit capabil a săvârși liber toate poruncile „legii duhovnicești”.

Totuși, în literatura patristică acest subiect apare descris într-un mod nuanțat³⁸: Astfel, pentru Sfântul Grigorie de Nyssa Botezul este desăvârșit aducându-i omului frumusețea originară³⁹ însă în Marea cuvântare catehetică el face această remarcă discutabilă, afirmând că „apele Botezul aduc nu o ștergere completă, ci mai curând o întrerupere a continuității răului” în viața omului (οὐ μὴν τελείως ἀφανισμόν, ἀλλὰ τινα διακοπήν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας).⁴⁰ Răul nu dispăre cu totul din firea umană prin Botez ci doar prin eforturile ascetice ce urmează lui, afirmă Sfântul Grigorie,⁴¹ precizând că dacă cel botezat nu își îndreaptă viața după poruncile Evangheliei și trăiește ca și mai înainte de Botez, atunci el este doar în mod aparent și nu cu adevărat renăscut: „Dacă atunci când se face prin apa Botezului spălarea trupului, sufletul nu se curăță pe sine de petele patimilor, ci viața noastră după Botez continuă să fie ca și mai înainte, atunci, chiar dacă este greu de spus acest lucru, ...apa rămâne apă de vreme ce darul Sfântului Duh nu s-a arătat în nici un act din cele săvârșite...”⁴²

Sfântul Marcu Ascetul nu a folosit un astfel de limbaj dur și tranșant de teamă de a nu fi catalogat ca fiind mesalian, însă cu tot accentul pe care îl pune în scrierile sale pe necesitatea unei vieți ascetice după Botez, el nu lasă nicăieri să se înțeleagă, cum o face Sfântul Grigorie de Nyssa, că lipsa nevoințelor ascetice ar afecta eficiența Botezului, că imperfecțiunile ale vieții umane ar putea retrospectiv să afecteze plinătatea harului baptismal. Totuși, ceea ce subliniază Sfântul Marcu este că neajunsurile morale, etic ascetice ale omului de după Botez îl împiedică pe acesta să aibă o experiență conștientă a prezenței harului în sufletul său.

Interesant de remarcat este faptul că în această timp și Sfântul Diadoh al Foticeii are un punct de vedere diferit de cel al Sfântului Marcu. Botezul îl eliberează pe om de „pângărirea, necurăția păcatului” (τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ῥύπον) dar nu șterge „dualitatea voinței” (τὸ διπλοῦν τῆς θελήσεως)⁴³ pe care a dobândit-o Adam prin cădere, ci ea are nevoie de eforturi ascetice continue pentru a fi vindecată.

Sfântul Maxim Mărturisitorul va vorbi și el despre șovăirea voinței umane, despre γνῶμη, adică bunul plac discreționar al omului, ca fiind amprenta păcatului de după Botez. Atât această dispoziție cât și acțiunea provenită din ea apar datorită posibilității dubiului în care se află omul, neștiind exact ce este mai bine. Această șovăire și ezitare nu a existat în Hristos, căci voința Lui omenească nu s-a manifestat decât ca o mișcare dreaptă spre binele pus în evidență absolută de prezența dumnezeirii⁴⁴.

Pe măsură ce săvârșește păcatul după Botez, în actele sale de deliberare, profund arbitrare, omul nu alege binele, din cauza ignoranței [ἄγνοια] dar și a răului pururea tentant. Dar această ambiguitate nu exclude o raportare pozitivă a lui γνῶμη la natura umană și la voința naturală, la puterea de autodeterminare. Voința

³⁶ *Ibidem*, p. 280.

³⁷ *Ibidem*, p. 307.

³⁸ K. Ware, *Baptism and Ascetic Life...*, p. 447-449.

³⁹ Omilie la ziua luminii, PG 46, 577C-580A, ed. Jaeger, p. 222

⁴⁰ Marea cuvântare catehetică, 35, Srawley ed, p. 134, 1.11-13.

⁴¹ Marea cuvântare catehetică, 35, Srawley ed, p. 135, 1.4-5.

⁴² Marea cuvântare catehetică, 40, Srawley ed, p. 160, 1.15, p. 161, 1.1

⁴³ Sfântul Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, 78, ed. Des Places, p. 136, Filocalia I, p. 370

⁴⁴ Pr.Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p.163-165.

gnomică [γνώμη] este “un mod de folosință și nu un principiu al naturii umane: [τρόπος οὔσα χρήσεως, οὐ λόγος φύσεως]⁴⁵, el este un mod de viață, o dispoziție personală și individuală, ca rezultat al unor acte libere de decizie. Omul este chemat să-l conformeze voința gnomică [γνώμη] cu voința lui Dumnezeu prin ascultarea poruncilor.⁴⁶

4. Păstrarea darului Sfântului Botez

Pentru a explica abaterile și limitarea libertății umane prin păcat, Sf. Marcu include tratatul său despre Botez și o analiză foarte amănunțită a procesului dezvoltării păcatului. Dacă omul mai este supus supuși păcatului și după ce a ieșit din apele baptismale, aceasta nu este din vina păcatului adamic, ci mai curând, din cauza vieții alipite de patimi de după botez.

La baza analizei Sf. Marcu Ascetul se află distincția dintre sugestia demonică și consfințirea omului. Mai în amănunt, autorul ia în discuție, 7 etape în procesul de apariție al păcatului:

1. Sugestia (προσβολή) - este o mișcare a inimii fără imagine. (I, 141) Sugestia vine de la demon și ne atacă dinafară, independent de libera noastră voință. Chiar și Adam în rai a fost ispitit; ispitele pun la încercare voința noastră, dar ele nu sunt păcat ci ele pot deveni păcat. În timpul acestei vieți, trebuie să ne așteptăm să fim supuși ispitelor, căci nu este în puterea noastră a le împiedica să ne asalteze; ceea ce putem face noi însă este de a păstra vigilența și de a respinge orice sugestie de la prima ei manifestare.

2. Gândul (λογισμός) - în momentul în care sugestia, ispita este însoțită de imagini, procesul capătă un caracter păcătos. Faptul că imaginile au apărut în noi, indică un oarecare consimțământ interior. Ispita a devenit acum un logismos de care suntem responsabili. Atena distincție făcută de Sf. Marcu este remarcabilă: Sugestia vine de la început de la diavolul dar dialogul, consimțirea depinde de noi.

3. Dialogul, conversația (εἰσβολή) - fără încă a fi consimțământ, aceasta este o discuție cu sugestia, o cochetare cu ea în așteptarea actului propriu zis.

4. Unirea sau relația (συνδυασμός) - nu este numai un dialog cu demonul, ci ne unim cu el, intrăm în convergență cu el, acceptăm sugestia și totuși nu ne-am dat încă consimțământul.

5. Consimțământul (συνκατάθεσις) - în acest stadiu nu mai există nici un dubiu asupra complicității și culpabilității morale. Chiar dacă circumstanțele exterioare ne împiedică să facem actul pentru care am consimțit, noi suntem judecați de Dumnezeu după intențiile inimii, căci acesta este principiul fundamental al legii duhovnicești.

Consimțirea urmată de trecerea la înfăptuirea actului, aduce cu sine sfârșitul zonei de întindere a tentației, a ispitei.

6. Predispoziția (πρόληψις) - este o reminiscență a faptelor rele făcute după botez. Cedând unei ispite care de nenumărate ori a asaltat inima, se stabilește în suflet un fel de înclinație care ne face dificilă rezistența la acest fel de ispite. Predispoziția este echivalentul obișnuinței. Totuși, cât de mare ar fi forța vechii obișnuințe, este încă în puterea noastră de a rezista ispitei.

7. Patima (πάθος) - este o predispoziție care nu a fost combătută. În acest stadiu, dominația păcatului este mult mai accentuată aducând sclavia față de păcat. Patimile cresc datorită indiferenței necredinței, neștiinței și consimțirii anterioare libere.

În lumina acestei analize, Sf. Marcu încearcă să explice luptele morale ale celui nou botezat, lipsa de libertate deplină a celor care după ce au fost odată eliberați de păcat s-au înfășat iarăși de bunăvoie în mrejele lui. Pentru aceasta, nu trebuie acuzat nici Adam și nici diavolul. Motivul sclaviei noastre postbaptismale nu rezidă într-o lipsă sau ineficacitate în taina Sf. Botez. Motivul se găsește în noi, în maniera în care am folosit libertatea noastră. Dacă libertatea noastră a fost autentic eliberată de Botez și dacă ea acum este limitată, aceasta este numai din vina noastră. Predispoziția care ne domină și înclinarea spre păcat nu este ereditară ci personală. În această manieră Sf. Marcu răspunde cu realism greutăților cu care se confruntă creștinismul actual.

*

Sf. Marcu Ascetul vorbește și de o anumită liturghie interioară a creștinului în care acesta aduce nu pâinea și vinul spre a fi prefăcute în trupul și sângele lui Hristos ci toate “gândurile cele sănătoase ale firii noastre”, Arhiereul lui Hristos, care se află în adâncul inimii:

⁴⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, Disputa cu Pirhus, în *P.G. 91*, 308 D, trad. rom., p.340.

⁴⁶ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capita de Charitate*, IV, 90, trad. rom. p.115.

“... harul botezului se află în noi în chip ascuns, însă nu ni se face văzut decât atunci după ce vom fi străbătut bine drumul poruncilor și vom aduce ca jertfă Arhiereului Hristos, gândurile sănătoase ale firii noastre și nu pe cele mușcate de fiară. Căci cele mai multe sunt luate de fiare, când se abat de la calea poruncilor, adică de la răbdarea necazurilor... și abia puține din ele umblă pe calea cea dreaptă și aceasta fiindcă nu sunt păzite de rugăciune, legate de nădejde și îmboldite de încercări. Numai acestea ajung la cetate și la templu unde sunt aduse jertfă... Templul este lăcașul sfânt al sufletului și al trupului și este zidit de Dumnezeu. Altarul este masa nădejzii așezată în acest templu. Pe ea se aduce de către minte și se jertfește gândul cel întâi născut al fiecărei întâmplări ca un animal întâi născut adus ca jertfă de ispășire... Acest templu are și el un loc tainic în partea dinăuntru a catapetesmei. Acolo a intrat Iisus ca Înaintemergător, locuind de la botez în noi... Acest loc este încăperea cea mai dinăuntru care deschizându-se, arhiereul cereș primește gândurile întâi născute ale minții și le mistuie în focul dumnezeiesc de care spune că a venit să-l arunce de pe pământ”⁴⁷.

Astfel Sf. Marcu vede în fiecare credincios un preot al propriei ființe având menirea să se sfințească prin jertfirea întregii ființe lui Hristos. Prin aceasta lumea se sfințește și orice activitate a omului poate fi o rugăciune. Stadiul acesta duhovnicesc presupune după Sf. Marcu o despățimire și, de asemenea, trezvia minții însoțită de multă rugăciune.

Astfel, întreaga mântuire se înfățișează ca o descoperire și o punere în lucrare a acestei comori ascunse în țarina inimii noastre, o actualizare continuă a morții și învierii cu Hristos, în care ne-am îmbrăcat prin botez.

Teologia patristică a recunoscut întotdeauna legătura dintre Sf. Duh și libertatea omului, în restaurarea omului implicând întreaga ființă umană care astfel își găsește locul în noua creație restaurată în Hristos. Darul Sf. Duh dat la Mirungere este inseparabil de darul botezului iar viața în Hristos se arată a fi viață în duhul. Nefiind două forme distincte de spiritualitate ci aspecte complementare ale căii care duce la îndumnezeirea eshatologică.

Viziunea Sfântului Marcu despre viața spirituală este unică și impresionantă. Scrierile sale, pline de repetiții, încărcate de un conținut spiritual uneori greu de asimilat, pot ușor descuraja un cititor neavizat. Operele sale își descoperă însă actualitatea și relevanța lor pentru lumea de astăzi dacă sunt citite cu ochiul interior al inimii luminat de credință făptuitoare, în duh de rugăciune și de smerenie, făcând astfel pe oricine să înțeleagă entuziasmul și atașamentul creștinilor din epoca primară care doreau să vândă tot pentru a-l cumpăra pe Marcu.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 283.